

Samenvatting: achtergrondstudie lokaal eigendom

Als achtergronddocument voor het project 'Beleidskader Nieuwe Energie Venlo' schreef Wageningen Environmental Research een notitie over lokaal eigendom. Deze notitie vormt geen onderdeel van de besluitvorming, maar is vooral bedoeld om betrokkenen verder te informeren. Dit is een samenvatting van die notitie. De volledige notitie kunt u opvragen via s.belgers@venlo.nl

Draagvlak staat voor duurzaamheid

Er wordt verondersteld dat lokaal eigendom van zonne- en windenergie leidt tot meer draagvlak omdat de baten van het project doorstromen naar de omgeving die daar direct van profiteert. Draagvlak gaat echter verder dan eigendom, het draait ook om de mate waarin de directe omgeving bepaalde beleidsdoelen kan beamen, en het daarop geformuleerde beleid accepteert. Onder lokaal eigendom wordt verstaan dat bewoners mede eigenaar zijn van energie-initiatieven, bijvoorbeeld via de deelname van een energiecoöperatie. Het percentage lokaal eigendom in de tot dusverre gerealiseerde energieprojecten bedraagt nog geen 1%. Dat staat in schril contrast met de politieke ambities, want in het klimaatakkoord is het streven naar 50% lokaal eigendom vastgelegd.

Participatie, eigenaarschap en eigendom

Twee dingen zijn ontzettend belangrijk om hoge participatie te realiseren:

- De aanwezigheid van een verdienmodel;
- De manier waarop en mate waarin bewoners van een dorp of wijk georganiseerd.

Er moet een brug geslagen worden tussen een huishoudportemonnee en een groot miljoenenproject van vaak een combinatie van investeerders. Dat kan via een energiecoöperatie, maar ook via een wijkvereniging of andere rechtsvorm. Als die vormen van zelforganisatie ontbreken in de lokale samenleving, dan moet er iets gebeuren.

Eigendom en eigenaarschap

Eigenaarschap is een concept met een bredere betekenis en lading dan eigendom. Eigendom kan een aspect zijn van eigenaarschap. Eigenaarschap in de energietransitie kan vooraf gaan eigendom. Als mensen het probleem onderschrijven dan zullen ze minder bezwaar maken en meer geneigd zijn om zich medewerkend op te stellen. Eigenaarschap drijft op de verbindende kracht van idealen. Het is denkbaar om eigenaarschap in het proces in te bouwen, met als doel om zoveel mogelijk lokaal eigendom te realiseren.

Rollen van de overheid

Om eigenaarschap te creëren is het belangrijk dat bewoners en gemeenschappen een bijdrage leveren in het besluitvormingsproces. Ook de overheid kan hier verschillende rollen aannemen.

Een samenwerkende overheid is een netwerkende overheid die naar buiten treedt en het gesprek met maatschappelijke organisaties en burgers aan gaat. De aanvliegroute is vaak meer integraal en kijkt ook naar bijvoorbeeld energiebesparing, energieopslag, warmte, ecologische of sociale meerwaarde en lokale werkgelegenheid in de duurzaamheidssector. Uiteindelijk is het de bedoeling om samen te toetsen: wat is passend in onze omgeving en welke principes hanteren we?

Een responsieve overheid is grotendeels een faciliterende overheid die kennis en financiën kan verschaffen waar dat nodig is, maar ook een overheid die de regie durft te nemen. Zo neemt de responsieve overheid de verantwoordelijkheid op zich dat de benodigde kennis ook de burger

bereikt, en dat buurten, wijken en andere gemeenschappen zich kunnen organiseren. Zij dient dus te verkennen wat de beste mogelijkheden zijn waarin bewoners kunnen participeren.

De rechtmatige overheid vertegenwoordigt het gemeentelijke belang, en brengt dit tot uiting via het toetsen aan de wet. Dit begint bij het vaststellen van de principes die leven in de gemeente. Deze principes vormen de zogeheten 'piketpaaltjes' voor de raad: vaststaande waarde die door iedereen gedragen worden en waar ook niet vanaf geweken mag worden, ook al verandert de raad van samenstelling om te vier jaar. Een dergelijk principe is het gebruik van de zonneladder: hierin staan welke restricties en kansen er zijn voor zonne-opwek in de huidige ruimtelijk ordening.

De presterende overheid geeft invulling aan haar zelf gestelde doelen. Het kan hierbij gaan om doelen ten aanzien van de hoeveelheid duurzaam opgewekte energie, maar ook om procesdoelen om daar te komen. Als het gaat om de doorvertaling van landelijk gestelde doelen naar de gemeente (in dit geval via de RES regio), dan gaat het om afrekenbare en toetsbare doelen.

Aanbevelingen richting beleidskader

Het eerste aandachtspunt is om participatie tweeledig op te vatten. Het gaat enerzijds om participatie in planprocessen en om financiële participatie

Participatie in een planproces draagt bij aan eigenaarschap van de oplossing van een probleem. Participatie in een concreet initiatief is de basis van lokaal eigendom. In de regel wordt het meest gesproken over participatie als middel tot draagvlak, maar dit is dus maar een deel van het verhaal. Dit is nodig voor maar leidt niet automatisch tot lokaal eigendom. Om de bereidheid om te participeren groter te maken, is het raadzaam om het dorp en de wijk in te gaan.

De schaal van een initiatief is van belang voor de participatie die leidt tot lokaal eigendom.

Als gestuurd wordt op 100% lokaal eigendom dan moeten de percelen voor zon en wind niet te groot zijn, maar ook niet zo klein dat de businesscase in gevaar komt. Op dit moment kan nog niet worden aangegeven wat de optimale schaal is. Dat zal de praktijk moeten uitwijzen. Als er aangestuurd wordt op een samenwerking tussen energiecoöperatie en energiebedrijf, bijvoorbeeld voor 50% lokaal eigendom, dan speelt dit minder.

Gelet op het belang dat wordt gehecht aan lokaal eigendom is het denkbaar om het ontstaan van meerdere energiecoöperaties te stimuleren

Het is denkbaar om dit op dorps-, buurt- en wijkniveau te doen, hetgeen aansluit op de wijkgerichte benadering van de gemeente. Bedacht moet worden dat de bewoners dit niet gaan doen omdat er nu een fonds voor is. Ze moeten daartoe worden aangezet.

Om de mensen mee te krijgen is het nodig om financiële prikkels in te bouwen en financiële arrangementen klaar te zetten

Zo kan de gemeente het dakoppervlak van openbare gebouwen ter beschikking stellen voor omwonenden. Het ligt verder in de rede om een omgevingsfonds in te stellen, waarmee initiatiefnemers in de gelegenheid worden gesteld om een deel van de revenuen terug te laten stromen in de samenleving.

Overwogen kan worden om een burgerpanel in te richten, om te zorgen voor voldoende draagvlak voor de besluiten die de gemeente neemt naar aanleiding van ingediende initiatieven

Zo'n panel kan ook behulpzaam zijn in het uitvoeren van het stimuleringsbeleid van de gemeente. Ze kan ook helpen om afwegingen ten aanzien van de ruimtelijke inpassing van een initiatief te maken.